

Procjena ranjivosti romske populacije na trgovinu ljudima

Studija je nastala uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj dokumenta isključiva je odgovornost udruženja „Novi put“ i nužno ne odražava stavove USAID-a niti Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

SADRŽAJ

Uvod	3
Analiza stanja	4
Podaci Udruženja Novi put	6
Studije slučaja identifikovanih potencijalnih žrtava trgovine ljudima	7
Studija slučaja broj 1.....	7
Studija slučaja broj 2.....	7
Studija slučaja broj 3.....	8
Studije potencijalnih žrtava trgovine ljudima romske populacije	8
Studija slučaja broj 4.....	8
Studija slučaja broj 5.....	9
Analiza studija slučaja.....	9
Zaključak i preporuke	12
Preporuke.....	13

Trgovina ljudima je globalni fenomen i krivično djelo koje predstavlja jedno od najekstremnijih kršenja ljudskih prava. Postoji više definicija trgovine ljudima, a obično sve podrazumijevaju upotrebu prisile ili prevare, kako bi drugu osobu vrbovali, prevezli, predali u svrhu eksploatacije te osobe.

Procjenjuje se da u bilo kojem trenutku, u svijetu postoji oko 27,6 miliona žrtava trgovine ljudima, svih uzrasta, porijekla i nacionalnosti.¹

Bosna i Hercegovina je također zahvaćena fenomenom trgovine ljudima, i predstavlja zemlju porijekla, tranzita i destinacije za žrtve trgovine ljudima gdje trgovci ljudima iskorištavaju žrtve trgovine ljudima u cilju organizovanja prostitucije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja, radne eksploatacije, posebno u svrhu organizovanog prisilnog prosjačenja i vršenja krivičnih djela, te radi zaključivanja ugovorenih i prisilnih brakova.

²

Više od 70 posto žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini su djeca, te je u 2022. godini evidentirano 38 žrtava trgovine ljudima od kojih je 29 bilo maloljetno, a u 2021 godini, od evidentiranih 57 potencijalnih žrtava, 50 žrtava su djeca.³

¹ <https://www.state.gov/humantrafficking-about-human-trafficking/#:~:text=With%20an%20estimated%2027.6%20million,them%20for%20their%20own%20profit>

² Izveštaj o stanju u oblasti trgovine ljudima i o implementaciji strategije suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za 2020. godinu, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima, Sarajevo, Mart/Ožujak 2021. godine, http://msb.gov.ba/anti_trafficking/dokumenti/godisnji_izvjestaj/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=104&pageIndex=1

³ <https://bhsc.trtbalkan.com/region/bih-u-2022-od-38-zrtava-trgovine-ljudima-29-su-maloljetne-osobe-12977618>

Posebno ranjiva na trgovinu ljudima je romska populacija, naročito djeca koja se eksploatišu radi prisilnog prosjačenja, kriminala, seksualnog iskorištavanja i ropstva u prisilnim brakovima.⁴

Kako bi se suprotstavili problemu trgovine ljudima, potrebno je konstantno ulagati napore u borbi protiv trgovine ljudima, te podizati svijest šire zajednice, prepoznavati probleme i zagovarati za poboljšanje odgovora na ovaj problem i poboljšanja politika i zakonodavstva.

U skladu sa tim, Udruženje „Novi put“ zahvaljujući Programu podrške zaštiti ljudskih prava USAID/INSPIRE, a kao korisnik granta provodi aktivnosti i inicijative usmjerene na prevenciju trgovine ljudima i zaštitu potencijalnih i stvarnih žrtava trgovine ljudima, među kojima je i izrada studije Procjena ranjivosti romske populacije na trgovinu ljudima.

Studija je zasnovana na postojećim statistikama i dokumentima, kao i na osnovu podataka i dokumenata Udruženja „Novi put“ i iskustava u radu sa potencijalnim ili stvarnim žrtvama trgovine ljudima romske nacionalnosti.

ANALIZA STANJA

Među 17 nacionalnih manjina koje žive u Bosni i Hercegovini, romska populacija predstavlja jednu od najbrojnijih manjina. Postoje različiti podaci koji ukazuju na broj Roma koji danas živi u Bosni i Hercegovini, a procjenjuje se da je taj broj između 50.000 i 80.000.⁵ Tačan broj je teško utvrditi obzirom da većina Roma u Bosni i Hercegovini imaju neriješena socijalna pitanja, nemaju dokumente i prijavljeno boravište. Pored toga što romska populacija predstavlja jednu od najbrojnijih manjina, oni su i najugroženija socijalna manjina. Diskriminacija prema romskoj populaciji postoji u raznim segmentima poput socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja, zaposlenja i mnogim drugim. Romska djeca često ne posjeduju dokumente potrebne za upis u registre rođenja, što često predstavlja prepreke za pružanje zaštite i formalne registracije.

Procent zaposlenosti Roma je veoma nizak, što je često uzrokovano nedostatkom obrazovanja, nepovjerenjem poslodavaca, nepotizmom, predrasudama i stereotipima, a ključne barijere koje ograničavaju šanse i pristup

⁴ 2022 Trafficking in Person Report: Bosnia and Herzegovina, Office to monitor and combat trafficking in persons, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/bosnia-and-herzegovina/>

⁵ Istraživanje o maloljetničkim brakovima u romskim zajednicama, Udruženje žena Romkinja „Bolja budućnost“ Grada Tuzla, <https://www.bolja-buducnost.org/index.php/publikacije>

obrazovanju su ekstremno siromaštvo i loše socijalno-ekonomske politike, nedostatak ličnih dokumenata, nedovoljna osviještenost Roma za obrazovanje.⁶

GRETA-in izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za 2022. godinu, također ističe da je nezaposlenost posebno visoka među romskom populacijom i iako su lokalne samouprave izradile akcione planove za obrazovanje i zapošljavanje Roma, na terenu nije bilo većeg efekta zbog nedostatka sredstava za implementaciju mjera.⁷

Postotak vjerovatnoće da će živjeti u siromaštvu je tri puta veći kod romske populacije nego kod njihovih susjeda, pet puta je vjerovatnije da će biti pothranjeni, dvostruko više skloni u zaostajanju u rastu, stopa upisa u osnovnu školu je manja za trećinu nego kod većinskog stanovništva, a stopa imunizacije je samo četiri posto u poređenju sa 68 posto kod većinskog stanovništva.⁸

Zbog svega navedenog, pripadnici romske zajednice su izloženi jako visokom riziku od trgovine ljudima i preprekama u pružanju zaštite od iste.

Prema istraživanjima, 4% djevojčica u Bosni i Hercegovini je udato prije svog 18. rođendana, te se rani i prisilni brakovi češće javljaju kod djevojčica (10%) nego kod dječaka (manje od 1%), udio dječjih brakova koji su sklopljeni je veći u ruralnim područjima (12%) nego u urbanim područjima (5%) te se zaključuje da su djeca iz ruralnih područja u BiH uskraćena za više prava u odnosu na djecu iz urbanih sredina u zemlji. Ovaj obrazac se može uočiti i u situacijama ranih i prisilnih brakova osiromašene djece u BiH, posebno romske djece. Istraživanja pokazuju da se 15% Romkinja u dobi od 20-49 godina udalo prije 15. godine, dok je 48% bilo udato prije 18. godine. Ekonomski ugrožena romska djeca su podvrgnuta prisilnom prosjačenju i kućnom ropstvu protiv svoje volje u prisilnim brakovima.⁹

Međutim, jako je teško utvrditi tačne podatke o maloljetničkim i prisilnim brakovima, s obzirom da se oni često pravdaju tradicijom Roma, a ne tretiraju kao krivično djelo. Slično je i sa prisilnim prosjačenjem.

⁶ Specijalni izvještaj o položaju Roma u Bosni i Hercegovini, Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, uz podršku OSCE-ovog Ureda za demokratske institucije i ljudska prava i Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini, <https://www.osce.org/files/f/documents/e/e/110497.pdf>

⁷ GRETA, Evaluation Report, Bosnia and Herzegovina, Third evaluation round, Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings, 28 June 2022, <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-bosnia-and-herzegovina-3rd-evaluation-round/1680a70b3b>

⁸ Položaj romske djece i porodica u Bosni i Hercegovini, UNICEF, <https://www.unicef.org/bih/izvje%C5%A1taji/polo%C5%BEaj-romske-djece-i-porodica-u-bosni-i-hercegovini>

⁹ Bosnia and Herzegovina, ECPAT, Country overview, A report on the scale, scope and context of the sexual exploitation of children, November, 2018, <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/08/ECPAT-Country-Overview-Report-Bosnia-Herzegovina-2018.pdf>

Izveštaj GRETA-e za Bosni i Hercegovinu¹⁰, objavljen u junu 2022. godine, navodi da, iako je bilo više istraga i procesuiranja dječjeg prosjačenja, GRETA je zabrinuta zbog izvještaja da vlasti ne reaguju uvijek na odgovarajući način na slučajeve prisilnog prosjačenja kod djece i maloljetničkih brakova, posebno kada su u pitanju romske zajednice, te poziva vlasti u BiH da osiguraju da relevantni akteri zauzmu proaktivan pristup i povećaju terenski rad na identifikaciji djece žrtve trgovine ljudima, uključujući gdje je potrebno, uključivanje kvalifikovanih osoba iz romske zajednice. Izveštaj o trgovini ljudima za Bosnu i Hercegovinu¹¹ također navodi da vlasti nisu istraživale slučajeve potencijalnog prinudnog dječijeg prosjačenja i prisilnog rada u koje su uključeni Romi, već su ih opravdavali tradicionalnim kulturnim običajima i vraćali djecu njihovim porodicama, čak i kada su roditelji bili uključeni u njihovu eksploataciju. U 2021. godini, tužioci su vratili šesnaestero djece članovima porodica koji su bili uključeni u njihovu eksploataciju.

PODACI UDRUŽENJA NOVI PUT

Udruženje „Novi put“ već dugi niz godina radi na prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima, s posebnim fokusom na marginalizovane i ranjive kategorije populacije te promociji ljudskih prava, uključujući i pružanje direktne pomoći svim potencijalnim i stvarnim žrtvama trgovine ljudima.

U nastavku dokumenta ćemo predstaviti studije slučaja iz dokumentacije Udruženja „Novi put“, a koje se odnose na identifikovane potencijalne žrtve trgovine ljudima romske populacije, a kako bi smo identifikovali karakteristike koje ih čine ranjivim na trgovinu ljudima.

¹⁰ GRETA, Evaluation Report, Bosnia and Herzegovina, Third evaluation round, Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings, 28 June 2022, <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-bosnia-and-herzegovina-3rd-evaluation-round/1680a70b3b>

¹¹ 2022 Trafficking in Persons Report: Bosnia and Herzegovina, Office to monitor and combat trafficking in persons, U.S. Department of State

STUDIJA SLUČAJA BROJ 1

A.S., maloljetna djevojčica romske nacionalnosti, zvanično identifikovana kao potencijalna žrtva trgovine ljudima.

Utvrđeno je da je djevojčica bila podvrgnuta prisilnom prosjačenju, fizičkom i psihičkom zlostavljanju i udavana kao maloljetnica tri puta za punoljetne muškarce. A.S. se nalazi u lošem fizičkom i psihičkom stanju, sa vidnim smetnjama u psihičkom razvoju u granicama lake mentalne retardacije. Živjela je u petočlanoj porodici sa roditeljima i mlađom braćom i sestrama u veoma teškoj materijalnoj situaciji u kući bez struje, vode, telefona i potrebnih prostorija. Odnosi u porodici su neskladni, otac je nezaposlen i bavi se sakupljanjem sekundarnih sirovina. Otac je alkoholičar i često vrši nasilje nad drugim članovima porodice. Djevojčica je jedanput hospitalizovana u bolnici zbog povreda koje joj je nanio otac. Tri puta je stupala u vanbračne zajednice sa njenih tek napunjenih 15 godina, a koje bi dogovarao njen otac te su svaki put policija i Centar za socijalni rad intervenisali i klijenticu vraćali u porodicu, a protiv muškaraca koji su sa njom stupali u vanbračne zajednice su pokrenuti krivični postupci. Klijentica je redovno pohađala školu za djecu sa posebnim potrebama, osim kada bi je otac „udaao“. Klijentica je kategorično odbijala odlazak u posjetu kući kod roditelja jer je oni tuku, tjeraju da prosi i da radi, kao i da vodi računa o mlađem bratu.

STUDIJA SLUČAJA BROJ 2

B.M., maloljetna djevojčica romske nacionalnosti, zvanično identifikovana kao potencijalna žrtva trgovine ljudima. Maloljetna djevojčica je bila podvrgnuta radnoj eksploataciji, fizičkom i psihičkom nasilju. B.M. nije uključena u obrazovni sistem i ne zna čitati i pisati. Djevojčica i njena mlađa sestra su živjele s ocem koji je bio ovisnik o narkoticima i alkoholu, a majka se razvele od oca i napustila porodicu. Djevojčice su morale svaki dan da se bave prosjačenjem od 09:00 do 22:00 bez obzira na vremenske uslove. One su u više navrata bile prodavane trećim nepoznatim licima za dugove koje je dugovao njihov otac, te ih je i „pozajmljivao“ kako bi radile i isplaćivale očev dug. B.M. je izjavila da je jednom prilikom prodana nepoznatoj osobi kako bi isplatila očev dug za auto, tako što je prosila od 09:00 do 22:00, bez obzira na vremenske uslove. B.M. i njena sestra su bile ustupljene na mjesec dana i nakon toga su trebale biti vraćene ocu, ali navedena lica nisu ispoštovala dogovor i tako su morale ostati još jedan mjesec da otplate dug. Djevojčice su znale da zarade do 200 KM dnevno prosjačenjem. Nakon što su isplatile dug, djevojčice su vraćene ocu nakon čega su pobjegle od kuće i prijavile oca. Maloljetna B.M. je u trenutku prijave bila u jako lošem fizičkom i psihičkom stanju, oskudno odjevena bez obzira na vremenske uslove u prljavoj i poderanoj obući, sa znakovima anksioznosti, vidnim podočnjacima, te su joj se ruke i glas vidno tresli. Izjavila je da prije nisu prijavile oca jer su se bojale i nisu znale kome treba da se obrati i od koga da traže pomoć.

S.T., djevojka romske nacionalnosti, 18 godina, zvanično identifikovana kao potencijalna žrtva trgovine ljudima. S.T. je bila podvrgnuta radnoj eksploataciji, te je ista tjerana na prosjačenje, odgojno i obrazovno zanemarena. Djevojka navodi da je u ranoj mladosti proživjela mnogo traumatskih iskustava, te navodi da je tri puta bila „udavana“ za novac za starije muškarce u druge gradove. Navodi da se njen očuh koji živi u vanbračnoj zajednici sa njenom majkom prema njoj uvijek drugačije odnosio nego prema njenoj braći i sestrama. S.T. je tokom ranog djetinjstva nakon čega je majka vodi u svoju novu porodicu,. Ona navodi da njene sestre nisu nikada proživljavale to što je ona, poput tjeranja na udaju. Djevojčica navodi da je majka nije mogla zaštititi jer je i sama često trpila fizičko i psihičko zlostavljanje, te da je majka i psihički nestabilna zbog čega je bila na liječenju. S.T. konzumira cigarete te je vidno rastresena i navodi da bez cigareta dobiva napade panike. Djevojka navodi da je živjela u različitim gradovima u BiH, i da je do svoje 15. godine bila tri puta udavana za starije muškarce i da je očuh na taj način uzimao novac od tih ljudi. Nekad bi je prodao za pet hiljada maraka, pa bi nakon nekog vremena opet došao i tražio je nazad kojom prilikom bi vratio dio novca koji je dobio za nju. Pored navedenog, ona je redovno morala da prosi, radi kućanske poslove i trpi fizičko i psihičko nasilje, ali i seksualno zlostavljanje. Nakon određenog vremena provedenog u domu S.T. završava prvi razred srednje škole na što je veoma ponosna i zapošljava se, što je čini veoma sretnom. Radi i druži se sa prijateljicama. S.T. je u međuvremenu svjedočila u postupku koji se vodi protiv njenog očuha gdje je zaštićeni svjedok, ali zbog toga je jako nervozna i brine se, te navodi da je našla na internetu da je slučaj zaključen i da je on oslobođen, a na iznošenje činjenice da to nije istina, S.T. postaje ljuta i nervozna. S.T. se u međuvremenu vidjela s očuhom i navodi kako joj on želi dobro i da dođe kući.

STUDIJE SLUČAJEVA OSOBA ROMSKE POPULACIJE KOJE NISU IDENTIFIKOVANE KAO POTENCIJALNE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA, ALI SU RANJIVE NA ISTU

STUDIJA SLUČAJA BROJ 4

A.T. dječak romske nacionalnosti, maloljetan. Dječak dolazi iz problematične porodice gdje je otac alkoholičar koji je svaki dan agresivan prema majci, dječaku i njegovom bratu i sestri. Porodica preživljava od stalne novčane pomoći, kao i prošnje djece. Otac se bavi sakupljanjem sekundarnih sirovina, ali djeca da bi imala obrok moraju da sami uprose novac. Stanuju u jako lošim uslovima u trošnoj baraki bez struje, vode i toaleta. A.T. ističe da se po tri mjeseca ne okupa i da se zimi samo umije na javnoj česmi ili u obližnjoj rijeci. Djeca u školi, kada se rijetko u njoj pojavljivao, su bježala od njega i govorila mu da je šugav i da ima uši, što je kako navodi često i bilo istina. Dječak se nalazi u jako lošem fizičkom i psihičkom stanju, sa vidnim psihosomatskim poteškoćama. Izjavljuje da su on, majka i brat već dugi niz godina izloženi teškom zlostavljanju od strane oca, koje uključuje fizičko, psihičko

i ekonomsko zlostavljanje. Također, bitno je napomenuti da je njegova sestra zvanično identifikovana kao žrtva trgovine ljudima. Dječak je veoma obrazovno zapušten, psuje i više u govoru te se veoma vulgarno izražava. Navodi da je bio u mnogo gradova u Bosni i Hercegovini te da nasumice bira mjesta u koja bi pobjegao od oca, a kada se u nekom gradu ne snađe onda traži policiju i traži od njih da ga zbrinu.

STUDIJA SLUČAJA BROJ 5

E.S., dječak romske nacionalnosti, je bio podvrgnut radnoj eksploataciji, tjeran je na prosjačenje, odgojno i obrazovno zanemaren. E.S. navodi da je bio primoran prosjačiti iz razloga jer nije imao osnovnih sredstava za život, te novcem koji bi sticao na taj način, kupovao bi sebi, braći i sestrama hranu. Dječak nikada do sada nije pohađao osnovnu školu, edukativno i higijenski je zapušten. Prema njegovim navodima, on je izvršio krivično djelo teške krađe nad starijom ženskom osobom, a za koje djelo nije bio pokrenut nikakav postupak protiv njega. Dječak kaže da je živio na tradicionalan način Roma čergara, da mu roditelji nisu vjenčani te da zajedno imaju šesnaestero djece. Kako navodi, otac mu je u zatvoru, a dok oca nema majka vodi glavnu riječ. Navodi da su u naselju u kojem žive, svi djeca ili unuci njegovih roditelja. Također, dječak navodi kako je često bio prinuđen da obija automobile i pljačka turiste, jer ne bi dovoljno uprosio i ne bi imali šta da jedu kod kuće. U periodu od kada se dječak nalazi u ustanovi socijalne zaštite, vrlo je uredan i kaže da se rado kupa i presvlači jer za to nije imao uslova kod kuće jer je spavao pod čergom. Dječak sada pohađa školu, ali ne voli da ide u školu iz razloga što svi njegovi vršnjaci u školi znaju da čitaju i pišu, dok on ne. Navodi da mu škola ne treba, da ne želi da se obrazuje i da će on živjeti kao svi drugi Romi i ne vidi ništa loše u tome.

ANALIZA STUDIJA SLUČAJA

Analizom gore navedenih studija slučaja može se zaključiti da su među zvanično identifikovanim potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, ali i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, maloljetna djeca romske populacije. Vidljivo je da su ona bila podvrgnuta prisilnom prosjačenju, radnoj eksploataciji, fizičkom i psihičkom zlostavljanju, prodavani u svrhu prisilnih brakova i služenja u domaćinstvu i izvršavali krivična djela.

To navodi i izvještaj State Department-a o trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini:¹² „Romska djeca se iskorištavaju za prisilno prosjačenje, izvršenje krivičnih djela, pružanje seksualnih usluga i služenje u domaćinstvu u prisilno sklopljenim brakovima.“ Izvještaj o najgorim oblicima dječjeg rada¹³ za 2022. godinu kojeg je sačinilo Ministarstva rada SAD-a, također navodi da su djeca u Bosni i Hercegovini izložena najgorim oblicima dječjeg rada, uključujući prisilno prosjačenje te da predstavnici Ministarstava za rad nisu uključeni u rad državne Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima, što ograničava napore koordinacije.

Iz studija slučaja zaključuje se da su sve stvarne i potencijalne žrtve trgovine ljudima živjele u jako lošim uslovima, u trošnim barakama i kućama, u iznimno lošim higijenskim uslovima, disfunkcionalnim porodicama, da su bili zapušteni odgojno i obrazovno.

Maloljetne osobe romske populacije koje su bile identifikovane kao stvarne i/ili potencijalne žrtve trgovine ljudima uglavnom nisu bile uključene u sistem obrazovanja, a od trenutka kada su bile smještene u ustanove socijalne zaštite i bile uključene u obrazovni sistem, dešavalo se često da isti neredovno pohađaju školu, bježe sa časova, budu diskriminirani od strane vršnjaka ali i nastavnika, i smatraju da im škola nije potrebna. Također, sa druge strane bilo je i onih koji su rado pohađali nastavu, a koji nisu imali priliku da budu uključeni u obrazovni sistem ranije.

Kao jedan od osnovnih uzroka osjetljivosti romske djece na trgovinu ljudima, publikacija „Fenomen trgovine djecom u Bosni i Hercegovini“¹⁴ upravo navodi da nizak nivo obrazovanja pogoršava socijalnu isključenost, stvarajući diskriminaciju u ranoj dobi i utiče na romske zajednice da se oslanjaju sami na sebe i da imaju malo socijalnih veza sa osobama koje nisu Romi, što također potiče diskriminaciju.

Nadalje, može se primijetiti da se, dešava da, iako je nad stvarnim i potencijalnim žrtvama vršeno psihičko i fizičko nasilje i eksploatacija od strane roditelja djeca imaju kontakt sa roditeljima ili odlaze kući za vrijeme raspusta.

Žrtve su često eksploatisane i iskorištavane od strane roditelja i bližih srodnika, a koji su nerijetko nasilnici, povratnici krivičnim dijelima i slično. I sami roditelji, koji su također pripadnici romske populacije žive u jako

¹² 2023 Trafficking in Persons Report: Bosnia and Herzegovina, Office to monitor and combat trafficking in persons, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/bosnia-and-herzegovina/>

¹³ Nalazi o najgorim oblicima dječjeg rada za 2022. godinu, Bosna i Hercegovina, Ministarstvo rada SAD-a, https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/child_labor_reports/tda2022/BosniaandHerzegovina-Bosnian.pdf

¹⁴ Fenomen trgovine djecom u Bosni i Hercegovini, Mike Dottridge, Olga Lola Ninković, Helmut Sax, Srđan Vujović, juni 2021. godine, Vijeće Evrope, <http://www.rs.cest.gov.ba/index.php/dokumenti/prirunik-qtrgovina-ljudimaq/3205-fenomen-trgovine-djecom-u-bosni-i-hercegovini/file>

lošim uslovima, trošnim barakama bez osnovnih životnih uslova, nezaposleni su, ponekad ovisnici o alkoholima i narkoticima.

Izvještaj State Department-a o trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini¹⁵ navodi da je Vlada Bosne i Hercegovine u budžetu izdvojila 1,3 miliona KM za povećanje pristupa stanovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju za pripadnike romske zajednice, međutim da vlada nije isplatila sredstva, što je odgodilo dostavljanje odluka o dodjeli grant sredstava Vijeću ministara na odobrenje.

Izvještaj Europske komisije za Bosnu i Hercegovinu¹⁶ također navodi da je vrlo velika nezaposlenost romske populacije kao i vrlo raširena diskriminacija pri zapošljavanju. Također, stope upisa u obavezno obrazovanje su se povećale, ali je i velik broj onih koji napuštaju školu. Nema nastave na romskom jeziku, a svijest o romskoj kulturi među ostatkom stanovništva je vrlo ograničen. Djeca koja nisu uključena u obrazovni sistem i stariji Romi se suočavaju sa najvećim preprekama. Mnogi Romi nemaju zdravstveno osiguranje i pristup zdravstvenoj zaštiti, iz razloga što pristup zdravstvenim uslugama mogu imati samo ako su prijavljeni na radnom mjestu ili ukoliko su na školovanju. Samo tri posto romske djece je upisano u predškolski odgoj, što predstavlja najnižu stopu u Europi. Upis romske djece u obrazovni sistem je općenito niži od prosjeka. Romska populacija doživljava više formi diskriminacije, što posebno pogađa djevojke i žene. Romske žene posebno doživljavaju više oblika diskriminacije, često im nedostaje pristup uslugama, svijest o svojim pravima i informacije o mehanizmima zaštite. Prava Romkinja se krše i u slučajevima porodičnog nasilja, ranih brakova, trgovine ljudima i radne eksploatacije djece.

Gore navedeno, možemo vidjeti i u studijama slučaja gdje su maloljetne Romkinje bile podvrgnute trgovini ljudima, psihičkom i fizičkom nasilju, prisilnim brakovima i radnoj eksploataciji.

Traumatična iskustva, koje su stvarne i potencijalne žrtve trgovine ljudima proživjele, ostavljaju na njih nesagledive posljedice. Sve navedene žrtve u studijama slučaja se nalaze u lošem fizičkom i psihičkom stanju, neki od njih i sa smetnjama u psihičkom razvoju. Odgojno i obrazovno su zanemarene te su proživjele mnogo traumatskih iskustava. Žrtvama je potrebna pomoć kako bi organizovali svoj novi način života i stekli povjerenje u osobe koje im pomažu. Kod žrtava je uočen i poznati obrazac rizičnog ponašanja koji je svojstven mnogim žrtvama trgovine ljudima i porodičnog nasilja gdje one pokušavaju promijeniti zlostavljača i mada u tome ne uspijevaju nadaju se da će se sve slijedeći put stvari odvijati u njihovu korist. Ovaj obrazac je jako važno prekinuti,

¹⁵ 2023 Trafficking in Persons Report: Bosnia and Herzegovina, Office to monitor and combat trafficking in persons, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/bosnia-and-herzegovina/>

¹⁶ Commission staff working document, Bosnia and Herzegovina 2022 Report, 2022 Communications on EU Enlargement policy, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022SC0336>

kako bi žrtve u budućim odnosima prepoznale znakove opasnosti. Zbog urođene empatije i zbog toga što je nasilnik bio u bliskom odnosu sa žrtvom, dešava se da se kod žrtava pojave svjesni ili nesvjesni osjećaj krivice. Također, može se desiti da se kod žrtava pojave ozbiljni simptomi koji upućuju na PTSP ili neko drugo ozbiljno stanje koje prati traumatske događaje. Zbog toga, jako je bitno pratiti simptome i pružati odgovarajuću pomoć svim potencijalnim i stvarnim žrtvama.¹⁷

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Iz pripremljene studije se može zaključiti da romska populacija u Bosni i Hercegovini predstavlja najbrojniju i najugroženiju socijalnu manjinu, posebno ranjivu na trgovinu ljudima. Mnogi su uzroci koji utiču na ranjivost romske populacije na trgovinu ljudima, a koji se mogu poistovjetiti i sa onima koje ih čine najugroženijom manjinom, a kao osnovne uzroke, možemo navesti slijedeće:

- ***Nizak nivo zaposlenosti***

Nivo zaposlenosti Romske populacije je jako nizak, a koji je uzrokovan mnogim faktorima, poput nedostatka obrazovanja, raširenoj diskriminaciji pri zapošljavanju koja je često praćena predrasudama i stereotipima od strane poslodavaca, lošim životnim uslovima i preprekama sa kojima se Romska populacija suočava.

Iz studija slučaja se također može vidjeti da djeca koje su stvarne i potencijalne žrtve trgovine ljudima nisu uključena u obrazovni sistem, njihovi roditelji, koji su često i eksploatatori, su nezaposleni i žive u jako lošim uslovima. Uslijed ovakvih uslova, može se vidjeti kako roditelji često dolaze do novca putem eksploatacije svoje djece, ali kako i djeca kako bi zaradila za hranu i odjeću često bivaju primorana da prose.

- ***Nizak nivo obrazovanja***

Iako su se prema izvještajima, stope upisa u obavezno obrazovanje povećale, i dalje je velik broj onih koji napuštaju školu. Upis romske djece u obrazovni sistem u Bosni i Hercegovini je niži od prosjeka, a samo tri posto romske djece je upisano u predškolski odgoj što predstavlja najnižu stopu u Evropi. Iz studija slučaja se također

¹⁷ Podaci Udruženja "Novi put"

može vidjeti da djeca romske populacije koje su stvarne i potencijalne žrtve trgovine ljudima većinom nisu bile uključene u obrazovni sistem, a kada jesu, često su se suočavale sa diskriminacijom i nasiljem od strane vršnjaka, ali i nastavnika. Izvještaj Evropske komisije za Bosni i Hercegovinu navodi i da nema nastave na romskom jeziku, a svijest o romskoj kulturi među ostatkom stanovništva je vrlo ograničen.

- ***Diskriminacija i kršenje prava***

Romska populacija u Bosni i Hercegovini, kao najugroženija socijalna manjina, se svakodnevno susreće sa intersekcijskom i diskriminacijom na više nivoa. Mnogi Romi nemaju zdravstveno osiguranje i pristup zdravstvenoj zaštiti, iz razloga što pristup zdravstvenim uslugama mogu imati samo ako su prijavljeni na radnom mjestu ili ukoliko su na školovanju. Međutim, iz gore navedenog možemo vidjeti da je jako visok nivo nezaposlenosti Roma i stopa upisa u obrazovni sistem jako niska. Izvještaj Evropske komisije¹⁸ za Bosnu i Hercegovinu (2022.) navodi da, osim zakona o radu koji spominju pitanje nediskriminacije na poslu i okvira za povećanje prilika za zaposlenost osoba sa invaliditetom, nema posebnih strategija ili akcijskih planova koji posebno targetiraju diskriminaciju pri zapošljavanju. Izvještaj također navodi da tržište rada i socijalna politika nisu bile baš uspješne u rješavanju specifičnih potreba ranjivih populacija, uključujući Rome.

Osim što je romska populacija posebno podložna diskriminaciji, diskriminacija posebno pogađa žene Romkinje koje doživljavaju intersekcijsku diskriminaciju, gdje ne bivaju diskriminisane samo zbog pripadnosti etničkoj grupi, nego i zbog svog roda. Tako, iz studija slučaja, ali i iz izvještaja i stručne literature, možemo vidjeti da su Romkinje često žrtve nasilja u porodicama, trgovine ljudima, prisilnog služenja u maloljetničkim brakovima slično.

PREPORUKE

Naime, može se zaključiti da loši životni uslovi i socijalno-ekonomske politike, nizak nivo obrazovanja, visok nivo nezaposlenosti romske populacije, visoka stopa diskriminacije u raznim sferama života, čine romsku populaciju najugroženijom socijalnom manjinom, koja je zbog svih navedenih segmenata i jako ranjiva na trgovinu ljudima, a posebno djeca romske populacije.

¹⁸ Commission staff working document, Bosnia and Herzegovina 2022 Report, 2022 Communication on EU Enlargement policy

Nažalost, svi ovi faktori čine jedan začarani krug, za koji je potreban jedan multisektorski pristup kako bi se poboljšali životni uslovi romske populacije u Bosni i Hercegovini i kako oni ne bi bili kategorija koja je posebno ranjiva na trgovinu ljudima.

- ***Podići svijest o romskoj kulturi među stanovništvom***

Mnoga istraživanja provedena na nivou Bosne i Hercegovine ukazuju da postoji velika diskriminacija prema romskoj populaciji, kao i ukorijenjeni negativni stereotipi i predrasude. Dokument „Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcije, stavovi i iskustva javnosti“¹⁹, a na osnovu provedenog istraživanja, navodi da 81% ispitanika/ca smatra da su Romi/Romkinje najdiskriminiranija zajednica. Međutim, dokument navodi da iako je većina ispitanika/ca prepoznala prisutnost diskriminacije Roma/Romkinja, većina je pokazala negativne stereotipe prema njima te da je očigledan jaz između romske i drugih grupa, jer je 63% ispitanika/ca reklo da uopće ne poznaje nikoga iz romske zajednice. Dokument navodi da je moguće da je ovaj jaz i nedostatak socijalizacije među grupama i doprinio otuđenju romske zajednice i samim tim podstaknuo predrasude. Izvještaj Evropske Komisije za Bosnu i Hercegovinu²⁰, govoreći o diskriminaciji, kaže da dok razredi i škole nisu odvojeni, i dalje nema nastave na romskom jeziku, te je svijest o romskoj kulturi među ostatkom stanovništva vrlo ograničen.

Zbog svega navedenog, a prije svega je potrebno podići svijest o romskoj kulturi i običajima među populacijom u Bosni i Hercegovini, kako bi se poboljšala njihova socijalna uključenost u društvu.

- ***Educirati službenike koji dolaze u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima i uključiti gdje god je moguće kvalificirane osobe iz romske zajednice***

Potrebno je kontinuirano educirati službenike koji dolaze u kontakt sa potencijalnim i stvarnim žrtvama trgovine ljudima kako bi prije svega, mogli da razlikuju prekršajna i krivična djela od tradicionalnih i kulturoloških običaja. Izvještaj State Department-a²¹ za Bosnu i Hercegovinu (2023.) također kao preporuke navodi da je potrebno obučiti službenike koji prvi dolaze u kontakt sa žrtvama u oblasti identifikacije i upućivanja žrtava i povećati proaktivna nastojanja u pravcu identificiranja žrtava, posebno među migrantima, izbjeglicama, tražiteljima azila

¹⁹ Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcije, stavovi i iskustva javnosti, OSCE

²⁰ Izvještaj Evropske komisije, Bosna i Hercegovina 2022

²¹ 2023 Trafficking in Persons Report: Bosnia and Herzegovina, Office to monitor and combat trafficking in persons, U.S. Department of State

i pripadnicima romske zajednice. Izvještaj također navodi da je potrebno uključiti zagovarače iz romske zajednice u procese odlučivanja u okviru borbe protiv trgovine ljudima. Greta-in izvještaj o pristupu pravdi i učinkovitim pravnim lijekovima za žrtve trgovine ljudima (2022.)²² također navodi da vlasti ne reagiraju uvijek na odgovarajući način na slučajeve dječijeg prosjačenja i dječijih brakova, posebno ako se tiču romske zajednice, te poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osigura da relevantni akteri zauzmu proaktivan pristup i povećaju svoj rad na terenu kako bi identificirali djecu žrtve trgovine ljudima, uključujući gdje god je potrebno, kvalificirane osobe iz romske zajednice.

U skladu sa tim, Udruženje „Novi put“ kroz projekat „Unapređenje institucionalnog odgovora na trgovinu ljudima“ kroz Program podrške zaštiti ljudskih prava USAID/INSPIRE, a koji je, između ostalog, i fokusiran na jačanje kapaciteta preživjelih žrtava trgovine ljudima za uključivanje u procese razvoja politika suprotstavljanja trgovini ljudima i operativne procese borbe protiv trgovine ljudima, uključuje Roma medijatora/icu koji/a će raditi na ranoj identifikaciji potencijalnih žrtava trgovine ljudima i pružat će podršku i pomoć timu savjetovališta pri uspostavljanju kontakata u romskim zajednicama, savladavanju kulturoloških i jezičkih barijera u psihosocijalnom osnaživanju stvarnih žrtava trgovine ljudima te će motivisati potencijalne i stvarne žrtve trgovine ljudima, posebice djecu, da zatraže pomoć i prijave slučajeve trgovine ljudima. Osim navedenog, Roma medijator/ica će u saradnji sa timom savjetovališta učestvovati u realizaciji fokus grupa sa preživjelim žrtvama trgovine ljudima romske nacionalnosti, kako bi se spriječile sve eventualne kulturološke i jezičke barijere za njihovo osnaživanje, te dodatno motivisale preživjele žrtve da se uključe u sve relevantne procese borbe protiv trgovine ljudima.

- **Aktivno provoditi usvojene akcione planove i smjernice**

Potrebno je kontinuirano raditi na provođenju legislative i usvojenih akcionih planova i smjernica, posebno onih koji se tiču obrazovnog sistema i zapošljavanja romske populacije. U izvještaju GRETA-e, također se navodi da je visoka nezaposlenost među romskom populacijom, unatoč tome što su lokalne vlasti razvile akcione planove za edukaciju i zapošljavanje Roma, međutim u stvarnosti i na terenu nije bilo velikih promjena zbog nedostatka finansiranja. Izvještaj Evropske Komisije²³ za Bosnu i Hercegovinu također navodi da je Vijeće Ministara u aprilu 2022., usvojilo Akcioni plan Bosne i Hercegovine za društvenu inkluziju Roma i Romkinja za period 2021. – 2025., a koji će zahtijevati odgovarajuća finansijska sredstva na svim razinama vlasti. Nadalje se navodi da je diskriminacija pri zapošljavanju Roma i dalje raširena i da su stope nezaposlenosti i dalje jako visoke. Govoreći o

²² Evaluation report, Bosnia and Herzegovina, Third evaluation round, Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings, GRETA, 2022

²³ Izvještaj Evropske komisije, Bosna i Hercegovina, 2022

obrazovanju, izvještaj navodi da su se stope upisa u obavezno obrazovanje povećale, ali broj onih koji napuštaju školu je i dalje vrlo visok.

Nadalje, jako je bitno kontinuirano primjenjivati usvojene smjernice i minimalne standarde koji se odnose na podršku žrtvama trgovine ljudima. Posebno je bitno, a kako navodi publikacija „Minimalni standardi za podršku žrtvama trgovine ljudima, posebno djeci u Bosni i Hercegovini“²⁴ među ostalim standardima, efikasno prepoznavati žrtve trgovinom ljudima i prava koja pripadaju žrtvama i primjenjivati princip zabrane diskriminacije.

²⁴ Minimalni standardi za podršku žrtvama trgovine ljudima, posebno djeci u Bosni i Hercegovini, Međunarodni forum solidarnosti-EMMAUS (MFS EMMAUS), Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 2021